

De Vlaamse sportarbeidsmarkt in kaart gebracht

Enkele ontwikkelingen en kenmerken van de tewerkstelling in de sportsector

Werkgelegenheid heeft een essentieel aandeel in de welvaartscreatie van een samenleving. Zowel op internationaal, nationaal als regionaal niveau vormt het voeren van een actief tewerkstellingsbeleid een belangrijke peiler in een welvaartseconomie. Met de huidige economische crisis wordt de arbeidsmarkt geconfronteerd met bijkomende uitdagingen. Een aangepast arbeidsmarktbeleid dringt zich bijgevolg op. Gezien haar groeiend, maar wellicht onderbenut tewerkstellingspotentieel kan ook de sportsector hier een bijdrage leveren. In de voorliggende studie wensen we een actueel beeld te schetsen van een aantal ontwikkelingen en kenmerken van de sportarbeidsmarkt in Vlaanderen. Op die manier trachten we een aanzet te geven voor het maatschappelijke debat omtrent tewerkstelling in de sport.

De sportsector kan zich verheugen in een toegenomen maatschappelijke belangstelling. Aan de ene kant kent de sport een steeds sterkere vraag die gekenmerkt wordt door een talrijk en divers publiek van zowel actieve als passieve gebruikers. Tegelijkertijd opereert aan de aanbodzijde een al even omvangrijk als verscheiden gamma van sport- en bewegingsaanbieders. Ook in Vlaanderen is voor steeds meer burgers de actieve en/of passieve deelname aan sport een aangename vrijetijdsbesteding en onderschrijven zowel overheidsinstanties, middenveldorganisaties als de zakenwereld steeds nadrukkelijker de sociale, economische en medische voordelen van sport en beweging (Scheerder & Vanreusel, 2009). Onderzoek heeft aangetoond dat de zogenaamde *vermaatschappelijking van de sport* tot een verhoogde economische activiteit betreffende sport heeft geleid (Késenne e.a., 1998; 2007). Mede dankzij haar economische troeven genereert de sportsector heel wat tewerkstellingsmogelijkheden, en dit voor mensen met diverse opleidingsachtergronden. Naast functies die een specifieke management- en/of sporttechnische opleiding vergen, zijn er heel wat mogelijkheden voor laaggeschoolden in ondersteunende of parasportieve functies. Deze laatste groep van functies vormt het fundament van een actieve en/of passieve sportdeelname. Bovendien zijn er nog groei-mogelijkheden binnen deze sector. Wanneer we de lijst met knelpuntvacatures, die jaarlijks door de Vlaamse Dienst voor Arbeidsbemiddeling en Beroepsopleiding worden gepubliceerd, beschouwen als een maat voor benutting van het tewerkstellingspotentieel, blijken er geen sportspecifieke functies voor te komen in deze lijst (VDAB, 2008; 2009).

De sportsector kan zich verheugen in een toegenomen maatschappelijke belangstelling

Via haar sportbeleid heeft de Vlaamse overheid in het verleden reeds bijgedragen tot tewerkstelling in de sportsector. Zowel het decreet betreffende het lokale sportbeleid als het decreet betreffende de sportfederaties sturen aan op een verhoogde graad van professionalisering. Daarbij ligt de nadruk op diplomavereisten. Zo stipuleert het *decreet van 9 maart 2007 houdende de subsidiëring van gemeente- en provinciebesturen en de Vlaamse Gemeenschapscommissie voor het voeren van een Sport voor Allen-beleid* dat lokale besturen over minstens één sportgekwalficeerde ambtenaar werkzaam in een sportdienst dienen te beschikken, willen zij voor subsidiëring vanwege de Vlaamse overheid in aanmerking komen. Ook in het *decreet van 13 juli 2001 houdende de regeling van de erkenning en subsidiëring van de Vlaamse sportfederaties, de koepelorganisatie en de organisaties voor de sportieve vrijetijdsbesteding* wordt aangegeven dat recreatieve sportfederaties minstens twee voltijdse equivalenten in dienst moet hebben die aan de door het decreet opgelegde kwalificaties dienen te voldoen. Unisportfederaties moeten minstens over drie (voltijdse) gekwalificeerde personeelsleden beschikken. Parallel aan het toenemende maatschappelijke belang van sport werd vanuit de Vlaamse overheid met andere woorden reeds werk gemaakt van het bevorderen van de professionalisering van deze sector. Vandaar dat diezelfde overheid de voorbije jaren ook sterk geïnvesteerd heeft in de verdere uitbouw van haar kadervormingsaanbod. Dat de Vlaamse overheid begaan is met het thema van tewerkstelling in de sport mag ook blijken uit haar toekomstige beleidsintenties. In zijn beleidsnota kondigt de Vlaamse minister van

Financiën, Begroting, Ruimtelijke Ordening, Werk en Sport aan dat de Vlaamse overheid de werkgelegenheidsmogelijkheden in de sportsector zal onderzoeken en de huidige werkwijze voor de opvolging van de werkgelegenheid in de sport zal evalueren (Muyters, 2009: 39-40).

In deze bijdrage zullen we in drie luiken bij het thema van sport en tewerkstelling stilstaan. **In het eerste luik becijferen we de omvang van de Vlaamse sportarbeidsmarkt**, bekijken dit gegeven vervolgens vanuit een tijdsperspectief en maken een vergelijking met de totale tewerkstelling. We bestuderen eveneens de ontwikkelingen binnen de sportsector zelf en gaan na hoe de commerciële, non-profit en publieke sector zich onderling verhouden. In deze benadering van de tewerkstelling maken we gebruik van de activiteitenclassificatie volgens het NACE-BEL-codesysteem¹. De administratieve gegevens werden ter beschikking gesteld door de Rijksdienst voor Sociale Zekerheid (RSZ), de Rijksdienst voor Sociale Zekerheid van de Provinciale en Plaatselijke Overheidsdiensten (RSZPPO) en het Rijksinstituut voor de Sociale Verzekeringen der Zelfstandigen (RSVZ). Op basis van deze gegevens kunnen we het aantal arbeidsplaatsen in de sportsector in kaart brengen, enerzijds voor activiteiten waarbij toegeleverde sportproducten (productie en distributie² van sportgoederen) centraal staan, en anderzijds voor activiteiten waarbij de focus op kernproducten met betrekking tot sport (omkadering en management van sport) ligt. De tewerkstelling gerelateerd aan activiteiten waarbij de klemtoon op afgeleide sportproducten ligt, zoals sportjournalistiek, sportonderwijs, sportonderzoek, sportgeneeskunde en sportkinesitherapie, wordt bijgevolg buiten beschouwing gelaten. In het eerste deel focussen we dus op economische activiteiten die noodzakelijk zijn voor de actieve beoefening van sport, en niet op activiteiten die door sportbeoefening geïnduceerd worden. In deze berekening houden we geen rekening met het feit dat activiteiten in hoofd- dan wel in bijberoep worden uitgeoefend. Dit kan een vertekening geven van de resultaten aangezien dubbelstellingen op deze manier niet uitgesloten worden, maar laat anderzijds wel toe een zo volledig mogelijk beeld te krijgen van de tewerkstelling in de sport.

Het tweede deel zoomt in op de huidige tewerkstelling in de lokale sportsector. Hier maken we opnieuw een onderscheid tussen de tewerkstelling binnen de commerciële sector (fitnesscentra), de non-profit sector (sportclubs) en de publieke sector (gemeentelijke sportdiensten). Voor ieder van deze sectoren kunnen we op basis van recent

survey materiaal een beeld geven van een aantal tewerkstellingskarakteristieken. Wat de fitnesscentra en de sportclubs betreft, doen we een beroep op respectievelijk het *Vlaams Fitness Panel 2009*, afgekort VFP09 (Scheerder & Vos, 2009a; 2009b; 2010a) en het *Vlaams Sportclub Panel 2009*, afgekort VSP09 (Scheerder & Vos, 2009a; 2010b). Beide panels werden ontwikkeld door de Afdeling Sociale Kinesiologie & Sportmanagement van de K.U.Leuven in samenwerking met het Wetenschappelijk Steunpunt Cultuur, Jeugd & Sport. Voor de gegevens betreffende de tewerkstelling in de gemeentelijke sportdiensten maken we gebruik van de ISB-bevraging anno 2007 in het kader van het *Cijferboek lokaal sportbeleid 2008-2010* (Van Poppel, 2009). Op basis van deze bronnen is het mogelijk om per sector een extrapolatie te maken van het aantal sportaanbieders enerzijds en het aantal werknemers anderzijds³.

In het derde en laatste luik gaan we dieper in op de tewerkstelling van afgestudeerden in de lichamelijke opvoeding (en bewegingswetenschappen). Meer bepaald bestuderen we in dit luik hoe snel LO-gediplomeerden op de arbeidsmarkt aan de slag gaan enerzijds en in welke sectoren van de arbeidsmarkt deze alumni terecht komen anderzijds. Voor deze analyse maken we gebruik van het onderzoek naar de tewerkstelling van LO-afgestudeerden van de Faculteit Bewegings- & Revalidatiewetenschappen aan de K.U.Leuven (Scheerder e.a., 2010; Smedts, 2008). Dit onderzoek biedt het voordeel dat meerdere cohorten van alumni bestudeerd kunnen worden. Op deze manier is het mogelijk om uitspraken te formuleren vanuit een tijdstrendperspectief.

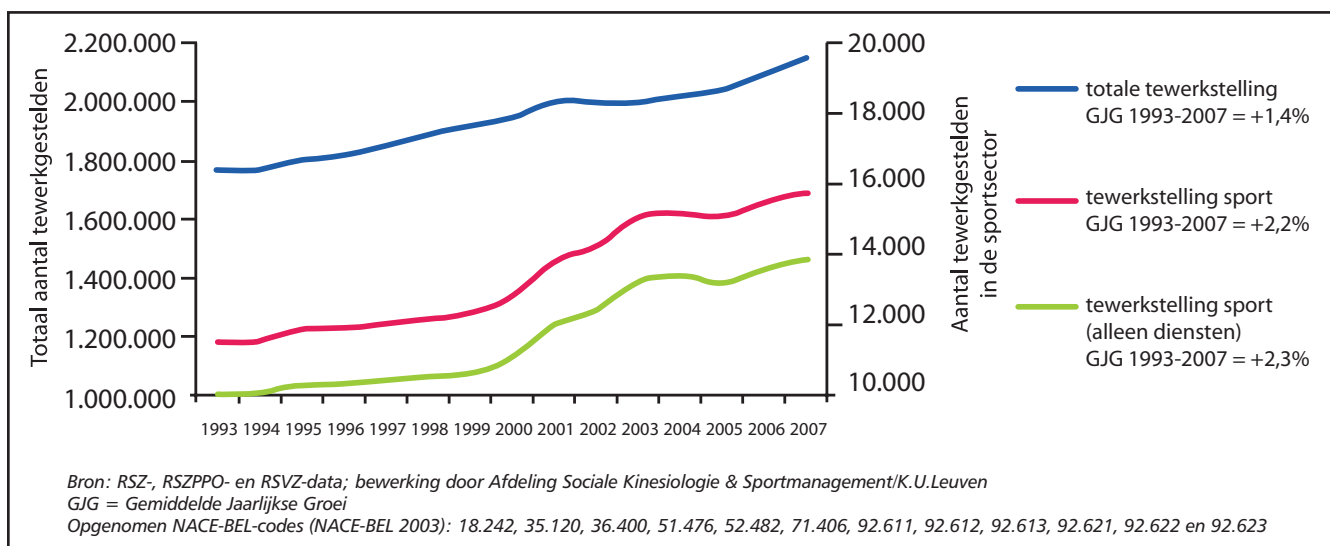
Omvang en evolutie van de tewerkstelling in de sportsector

De Vlaamse sportsector is een steeds belangrijker wordende economische speler is. Als bron van economische activiteit creëert de sport werkgelegenheid. Dat mag blijken uit de huidige omvang en de ontwikkeling van de tewerkstelling in de sport. Anno 2007 zijn in Vlaanderen een 15 700-tal mensen in de sportsector tewerkgesteld (zie grafiek 1). In 1993 lag dit aantal op een 11 500. Indien we alleen rekening houden met de dienstverlenende activiteiten binnen de sport, gaat het om 10 000 jobs in 1993 en bijna 13 800 jobs in 2007. In het eerste geval betekent dit een toename van gemiddeld 2,2 procent per jaar, in het tweede geval een toename van gemiddeld 2,3 procent per jaar. Gedurende dezelfde periode bedroeg de gemiddelde jaarlijkse groei

¹ De NACE-code is een cijfercode die door de Europese Unie wordt toegekend aan een bepaalde klasse van economische, al dan niet commerciële activiteiten. Het letterwoord NACE staat voor *Nomenclature statistique des activités économiques dans la Communauté européenne*. De NACE-code wordt door de Rijksdienst voor Sociale Zekerheid gebruikt om bedrijven in sectoren in te delen. Gezien de tijdsperiode die we op basis van de beschikbare RSZ-, RSZPPO- en RSVZ-data kunnen bestuderen (1993 tot en met 2007), maken we hier gebruik van de NACE-BEL-codering van vóór 2008.

² Bij de distribuerende activiteiten (NACE-BEL-codes 51.476, 52.482 en 71.406) gaat het niet alleen om de handel en de verhuur van sportartikelen, maar ook om de handel van kampeerartikelen, rijwielen en toebehoren, spellen en speelgoed, alsook de verhuur van kampeerartikelen. Ondanks het feit dat we hier voor de activiteitencode reeds met vijf digits rekening houden, kunnen we geen verdere opsplitsing maken opdat enkel de sportgerelateerde activiteiten behouden zouden blijven. Op die manier wordt wellicht een overschatting van het aantal arbeidsplaatsen gemaakt. Om deze vertekening enigszins te beperken, werd besloten om het aantal arbeidsplaatsen voor de distribuerende activiteiten te halveren.

³ In de VFP09 en de VSP09 werden respectievelijk 117 fitnesscentra en 651 sportclubs bevroegd. In beide panels gaat het om een representatief staal van de totale populatie. In de ISB-bevraging werden 292 gemeentelijke sportdiensten opgenomen. Dat is een respons van 95 procent.

grafiek 1: Evolutie van de tewerkstelling in de sportsector in vergelijking met de evolutie van de totale tewerkstelling in Vlaanderen, 1993-2007

voor de totale tewerkstelling in Vlaanderen 1,4 procent. In de voorbije jaren heeft de Vlaamse sportsector bijgevolg een sterkere progressie inzake tewerkstellingsmogelijkheden gemaakt dan gemiddeld voor de totale tewerkstelling kan worden vastgesteld. Tegelijkertijd blijkt de sportsector voor minder dan één procent bij te dragen tot de totale werkgelegenheid. Dit eerder beperkte aandeel heeft te maken met de strikte afbakening van ‘sportactiviteiten’ die we in het kader van deze studie hanteren, afgeleide sportproducten worden immers niet in onze analyse opgenomen. Het is duidelijk dat indien sectoren als onderwijs (lichamelijke opvoeding), media, horeca en toerisme mee in rekening zouden worden gebracht, het aandeel van de tewerkstelling via sport aanzienlijk hoger zou liggen.

Het merendeel van de tewerkstelling in de Vlaamse sportsector wordt gegenereerd door commerciële activiteiten. Meer bepaald is de commerciële sector anno 2007 goed voor een aandeel van 56 procent (tabel 1). Iets meer dan een vijfde van deze arbeidsplaatsen is gerelateerd aan producerende en distribuerende activiteiten, zoals de vervaardiging van sportgoederen (kledij, uitrusting, materiaal) of de handel in sportartikelen. Indien we alleen rekening houden met dienstverlenende activiteiten, zoals de commerciële exploitatie van sportaccommodaties of de sport-

technische begeleiding bij commerciële sportactiviteiten, is de commerciële sector verantwoordelijk voor de helft van de sportjobs in Vlaanderen. In beide gevallen neemt het aandeel van de commerciële sector lichtjes af tijdens de periode 1993-2007. Op de tweede plaats komt de publieke sector met een aandeel van bijna een derde anno 2007. In deze sector gaat het voornamelijk om activiteiten met betrekking tot het beheer van publieke sportfaciliteiten en de administratieve omkadering van sport op zowel lokaal als bovenlokaal bestuursniveau. Het aandeel van de publieke sector blijft omzeggens gelijk tussen 1993 en 2007. De non-profit sector is in 2007 goed voor 18 procent van de tewerkstellingsplaatsen in de sport (diensten). Het gaat hier om activiteiten die plaatsvinden binnen sportfederaties en sportclubs. Het aandeel van de non-profit sector is duidelijk toegenomen tussen 1993 en 2007. Hoewel de commerciële sector het merendeel van de tewerkstelling in de sport genereert, noteren we voor de non-profit sector de sterkste toename in het aantal jobs gedurende de voorbije jaren. Wat hun tewerkstellingsmogelijkheden betreft, laten de sportfederaties en sportclubs in Vlaanderen tussen 1993 en 2007 een gemiddelde jaarlijkse groei optekenen van 4,3 procent. Dat is bijna dubbel zo hoog als het gemiddelde voor de volledige sportsector (supra).

tabel 1: Aandeel van de hoofdsectoren in de tewerkstelling in de sport in Vlaanderen, 1993-2007 (inclusief versus exclusief productie en distributie), in percentages

	1993		1998		2003		2007		GJG 1993-2007	
	PDD	D	PDD	D	PDD	D	PDD	D	PDD	D
Commerciële sector	59,5	53,5	58,5	52,0	55,8	49,8	56,2	50,2	+1,8%	+1,8%
Publieke sector	28,6	32,9	28,4	32,8	28,2	32,1	28,1	32,0	+2,1%	+2,1%
Non-profit sector	11,9	13,6	13,1	15,2	16,0	18,2	15,6	17,8	+4,3%	+4,3%

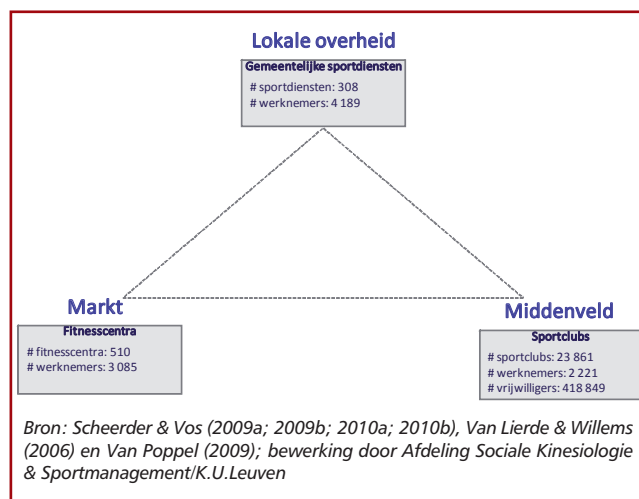
Bron: RSZ-, RSZPPO- en RSVZ-data; bewerking door Afdeling Sociale Kinesiologie & Sportmanagement/K.U.Leuven
 GJG = Gemiddelde Jaarlijkse Groei
 PDD = productie, distributie en diensten
 D = alleen diensten

Binnen de commerciële sportsector (periode 1993-2007) kunnen een aantal opmerkelijke ontwikkelingen worden vastgesteld. De sterkste groei in het aantal ingevulde arbeidsplaatsen noteren we voor de fitnessbranche. Ook de tewerkstelling in de distributie van sportgoederen en in overige commerciële functies (voornamelijk de exploitatie van commerciële sportaccommodaties) zit in de lift. Het aantal mensen dat als zelfstandige in de sportsector werkt, alsook het aantal mensen dat een job heeft in de productie van sportgoederen neemt daarentegen lichtjes af in de periode 1993-2007. Het is echter opvallend dat het aantal zelfstandigen een ietwat fluctuerende ontwikkeling kent⁴. Vandaag is 63 procent van de zelfstandigen in de sportsector werkzaam in de fitnessbranche. In totaal genereert de Vlaamse fitnesssector aldus een 3 000-tal jobs, oftewel een aandeel van 35 procent in de tewerkstelling binnen de commerciële sportsector en een aandeel van 20 procent in de totale sportarbeidsmarkt in Vlaanderen. Deze aantallen hebben betrekking op zowel fitnesszaakvoerders, zelfstandige fitnessbegeleiders als loontrekkenden in de fitnesssector. Het gaat echter niet noodzakelijk om mensen die deze job als hoofdactiviteit uitoefenen.

Kenmerken van de tewerkstelling in de lokale sportsector

Waar we in het voorgaande de omvang en enkele ontwikkelingen bestudeerd hebben voor de sportarbeidsmarkt in Vlaanderen, focussen we in dit tweede luik specifiek op de actuele tewerkstelling in de lokale sportsector. Ook hier kunnen sportaanbieders onderscheiden worden binnen elk van onze drie hoofdsectoren, met name commerciële sportaanbieders (markt), non-profit sportclubs (middenveld) en gemeentelijke sportdiensten (overheid) (figuur 1). Gezien het huidige aandeel van de fitnesscentra in de werkgelegenheid (supra), zullen we wat de commerciële aanbieders op lokaal niveau betreft in dit luik inzoomen op de fitnesscentra. In Vlaanderen zijn er een 500-tal fitnesscentra (Scheerder & Vos, 2009a; 2009b; 2010a). Na extrapolatie wordt het aantal jobs (zelfstandigen + loontrekkenden) in de Vlaamse fitnesssector geraamd op iets minder dan 3 100. Het aantal sportclubs in Vlaanderen ligt bij benadering op een kleine 23 900 (Van Lierde & Willems, 2006). Volgens de gegevens uit de VSP09 zou 3,1 procent van de bevraagde sportclubs personeel in loondienst hebben. Dat zou overeenkomen met een 700-tal clubs en met circa 2 200 betaalde medewerkers⁵. Voor hun werking steunen sportclubs echter voor het overgrote deel op de inzet van vrijwilligers. Vandaar dat we voor de analyses in dit luik ook expliciet het aantal vrijwilligers in rekening brengen. Op basis van de VSP09 wordt het huidige aantal sportvrijwil-

ligers in Vlaanderen na extrapolatie op 418 800 personen geschat, oftewel 8,1 procent van de bevolking van 15 jaar en ouder. Daarmee scoort de sport in vergelijking met andere vormen van vrijwilligerswerk opvallend hoog (cfr. Pauwels & Scheerder, 2004: 69). In het aantal sportvrijwilligers dat we hier voorstellen worden mensen opgenomen die een bestuursfunctie, een sporttechnische functie en/of een parasportieve functie in een sportclub uitoefenen (infra). Vlaanderen telt 308 gemeenten. De sportdiensten van deze gemeenten stellen een kleine 4 200 permanente personeelsleden tewerk⁶ (Van Poppel, 2009).

figuur 1: Aantal lokale sportaanbieders en hun werknemers in de commerciële, non-profit en publieke sector in Vlaanderen anno 2009, op basis van extrapolatie

Tot hier toe werd niet stil gestaan bij het profiel van de tewerkgestelden in de sportsector. De gegevens betreffende de tewerkstelling in de lokale sport laten evenwel toe om uitspraken te doen in functie van het geslacht en het functieniveau. Zo blijkt dat er binnen de fitnesscentra en de gemeentelijke sportdiensten sprake is van een quasi genderpariteit. Respectievelijk 49 en 51 procent van de functies binnen de fitnesscentra en de gemeentelijke sportdiensten worden door vrouwen bekleed. Bij de sportclubs krijgen we een heel ander beeld. Met een aandeel van 29 procent zijn vrouwen sterk ondervertegenwoordigd binnen het sportvrijwilligersbestand. Wat de bezoldigde functies binnen de sportclubs betreft, beschikken we niet over gegevens betreffende het geslacht.

We kunnen wat de lokale tewerkstelling in de sport betreft, ook een onderscheid maken naar functieniveau (figuur 2). We maken daarbij een opdeling in drie niveaus: (i) leidinggevende functies, (ii) sporttechnische functies en (iii)

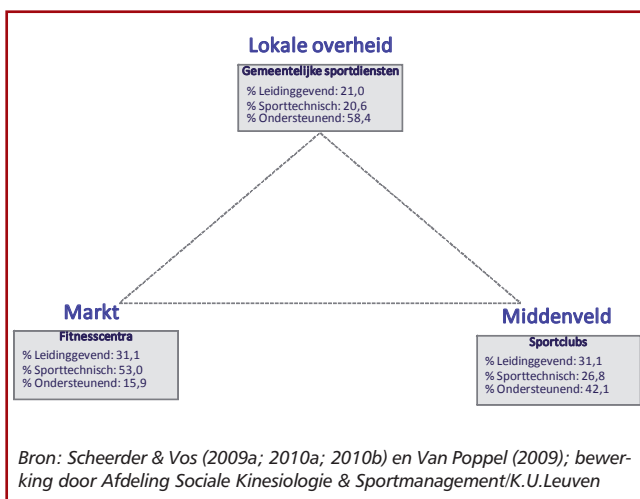
4 In de berekening van het aantal zelfstandigen in de sportsector kunnen alleen cijfers worden verzameld voor de zelfstandigen actief in de dienstensector. Zelfstandigen die in de productie en/of distributie van sportgoederen actief zijn, worden met andere woorden buiten beschouwing gelaten.

5 Uit de RSZ-gegevens blijkt dat de sportfederaties en sportclubs in Vlaanderen goed zijn voor 2 460 arbeidsplaatsen. Op basis van een extrapolatie van de VSP09-data blijkt dat Vlaamse sportclubs ongeveer 2 200 mensen in loondienst hebben. Dit zou impliceren dat de Vlaamse sportfederaties goed zijn voor een 260-tal betaalde jobs. We benadrukken dat deze cijfers het aantal arbeidsplaatsen weergeven en niet het aantal voltijdse equivalenten.

6 Bijna negen van de tien gemeenten geven aan naast hun vast personeel ook beroep te doen op occasionele medewerkers (Van Poppel, 2009).

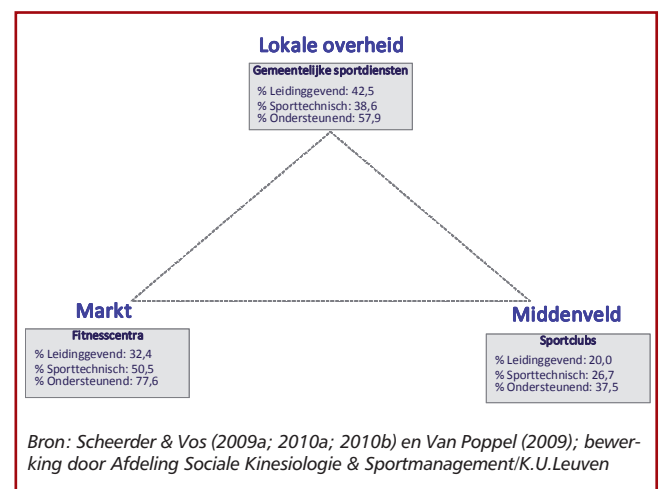
ondersteunende functies. Binnen de fitnesssector vormen de sporttechnische functies de grootste groep. Iets meer dan de helft van alle werknemers in de fitness is actief als personal trainer, groepslesgever en/of fitnessbegeleider. Leidinggevend en als fitnesssuitbaters, clubmanagers en fitnesscoördinatoren vertegenwoordigen bijna een derde van het personeelsbestand. De groep van personeelsleden die ondersteunende taken opneemt, waaronder onthaal, onderhoud, bar en ledenservice, is goed voor 16 procent van alle fitnessfuncties. Bij de sportclubs zijn de parasportieve functies het meest nadrukkelijk aanwezig (42%). De sporttechnische begeleiders en de bestuursfuncties vertegenwoordigen respectievelijk 27 en 31 procent van het totale medewerkersbestand⁷. Binnen de gemeentelijke sportdiensten zijn werknemers met een ondersteunende functie in de meerderheid (58%). Het gaat hier onder meer om administratieve medewerkers, technici, toezichters, zaalwachters en kassapersoneel. Leidinggevend (diensthoofden en sportfunctionarissen) en sporttechnische medewerkers (lesgevers, redders en badmeesters) vertegenwoordigen elk 21 procent van alle permanente functies.

figuur 2: Tewerkstelling bij lokale sportaanbieders in Vlaanderen anno 2009, naar functieniveau

We gaven al aan dat er inzake tewerkstelling een opvallend verschil in geslachtsverhouding is tussen de fitnesscentra en de gemeentelijke sportdiensten enerzijds en de sportclubs anderzijds. In tegenstelling tot fitnesscentra en gemeentelijke sportdiensten blijken sportclubs nog steeds in sterke mate mannenbastions te zijn wat de omkadering betreft (supra). We kunnen deze analyse verder verfijnen door de bovenstaande gegevens naar niveau ook in functie van geslacht voor te stellen (figuur 3). Daarbij geven we telkens het aandeel vrouwen weer. In het algemeen blijkt dat vrouwen zich eerder onderaan de hiërarchische ladder van sportfuncties bevinden. Zo zijn vrouwen opvallend minder

vertegenwoordigd binnen de groep van leidinggevende functies. Dit komt voornamelijk tot uiting bij de bestuursfuncties in de sportclubs en de managementfuncties in de fitnesscentra. Anderzijds blijkt dat vrouwen, met uitzondering van de sportclubsector, heel sterk aanwezig zijn binnen de groep van medewerkers met een ondersteunende functie. Het gaat hier onder meer om onderhoudsfuncties. Binnen de fitnesssector wordt maar liefst 78 procent van de ondersteunende functies opgenomen door een vrouw. Wat de sporttechnische functies betreft, is de verdeling min of meer gelijk aan die voor de leidinggevende functies, met dit verschil dat er zich binnen de fitnesssector een fifty-fifty verdeling voordoet tussen mannen en vrouwen.

figuur 3: Tewerkstelling bij lokale sportaanbieders in Vlaanderen anno 2009, aandeel vrouwen naar functieniveau

In tabellen 2, 3 en 4 splitsen we de verdeling naar functieniveau verder op naar sectorspecifieke subfuncties. Daarbij houden we opnieuw rekening met de geslachtsverhouding binnen elke functie. Voor elk van onze drie basissectoren (markt, middenveld en overheid) trachten we de specifieke functies onder te brengen in de driedeling van hoofdfuncties die we tot hiertoe gehanteerd hebben (leidinggevend, sporttechnisch en ondersteunend). Op die manier kunnen we ook hier een vergelijking maken over de basissectoren heen. Wat de fitnesssector betreft, zien we dat de drie onderscheiden leidinggevende of managementfuncties onderling weinig verschillen vertonen. Ongeveer één op drie van deze functies wordt door een vrouw opgenomen. Binnen de groep van sporttechnische functies treden enkele opvallende verschillen op. Zoals we reeds eerder aangaven is er voor dit functieniveau een fifty-fifty verdeling tussen mannen en vrouwen. Wanneer we evenwel een blik werpen op de specifieke functies, blijkt dat de genderpariteit binnen dit niveau zich enkel voordoet bij de personal trainers. Vrouwen zijn echter sterker vertegenwoordigd bij de groepslesgevers, terwijl mannen duidelijk talrijker zijn bij de

⁷ Op basis van de hier gepresenteerde percentages kunnen we stellen dat er in Vlaanderen anno 2009 ongeveer 130.000 mensen een bestuursfunctie in een sportclub uitoefenen. Circa 112.000 mensen zouden als sporttechnische begeleider in de sportclub actief zijn. Ter vergelijking: bij aanvang van de jaren negentig bedroegen deze aantallen respectievelijk 180.000 en 80.000 (De Knop e.a., 1991). Van een sterke achteruitgang van het globale sportvrijwilligersbestand blijkt op het eerste zicht dan ook geen sprake. Dit geldt wel voor de bestuursfuncties, maar deze dalende trend wordt ten dele gecompenseerd door de sporttechnische vrijwilligers. Er is ons echter geen cijfer bekend wat het aantal ondersteunende medewerkers in sportclubs betreft bij aanvang van de jaren negentig.

tabel 2: Tewerkstelling bij fitnesscentra in Vlaanderen anno 2009 naar (specifieke) functie en geslacht (N=649), in percentages

	Man	Vrouw
Leidinggevend kader / management	67,6	32,4
Fitnessuitbater	70,1	29,9
Clubmanager	69,4	30,6
Fitnesscoördinator	66,7	33,3
Sporttechnisch kader	49,5	50,5
Personal trainer	50,0	50,0
Groepslesgever	39,3	60,7
Fitnessbegeleider	67,6	32,4
Ondersteunend kader	22,4	77,6
Medewerker ledenservice	14,3	85,7
Medewerker onthaal	24,0	76,0
Medewerker bar	25,0	75,0
Medewerker onderhoud	15,0	85,0
Allround medewerker	22,4	77,6
Totaal	51,4	48,6

Bron: Scheerder & Vos (2009a; 2010a); bewerking door Afdeling Sociale Kinesiologie & Sportmanagement/K.U.Leuven

fitnessbegeleiders. Wat de ondersteunende functies in de fitnesssector betreft, kan worden vastgesteld dat vrouwen in sterke mate aanwezig zijn.

Zoals eerder benadrukt, houden we voor de sportclubs rekening met alle medewerkers die binnen de werking van een sportclub actief zijn. Dit impliceert dat we hier voornamelijk met onbezoldigde functies te maken hebben (supra). Net als voor de fitnesssector maken we ook hier voor de verschillende functies binnen de sportclubsector een opdeling naar geslacht (tabel 3). Binnen de groep van bestuursfuncties zijn vrouwen systematisch sterk ondervertegenwoordigd, variërend van 11 procent bij de voorzitters tot 27 procent bij de secretarissen. Ook wat het sporttechnisch kader betreft, is er sprake van een mannelijke dominantie. Bijna drie kwart van de sporttechnische begeleiders zijn mannen. Bijna zes op tien (57,5%) van de sporttechnische begeleiders die actief zijn in een sportclub beschikken niet over enige, specifieke kwalificatie (cijfer niet in de tabel opgenomen). Dit percentage ligt iets hoger dan wat Van Lierde en Willems (2004) in hun studie konden vaststellen (53,0%). Er kan echter geen geslachtsverschil worden geregistreerd. Veertig procent van de mannelijke en de vrouwelijke sporttechnische begeleiders binnen de Vlaamse sportclubs is aldus gekwalificeerd. Ruim een kwart van de niet-gekwalificeerde begeleiders actief in een sportclub zijn vrouwen. Een derde (34,1%)⁸ van alle sporttechnische

begeleiders behaalde zijn/haar sporttechnisch diploma bij de Vlaamse Trainersschool of werd hiermee gelijkgesteld (cijfer niet in de tabel opgenomen). Eenentwintig procent van deze gediplomeerden zijn vrouwen. Dat is enigszins opmerkelijk aangezien in 2008 29 procent van de VTS-gediplomeerden in een sporttakspecifieke opleiding vrouw was (VTS, 2009). Het verschil tussen beide percentages doet vermoeden dat wellicht niet alle vrouwelijke VTS-gediplomeerden even vlot hun weg naar de sportclub vinden. De kleinste geslachtsverschillen noteren we voor de sporttechnische begeleiders met een diploma lichamelijke opvoeding. Ook binnen de groep van parasportieve functies in de sportclubs zijn mannen nadrukkelijker aanwezig. Deze genderbias is evenwel iets minder vertekend voor functies met betrekking tot het organiseren van nevenactiviteiten, de uitbating van de kantine en verzorgingsfuncties.

tabel 3: Medewerkers bij sportclubs in Vlaanderen anno 2009 naar (specifieke) functie en geslacht (N=10 936), in percentages

	Man	Vrouw
Leidinggevend kader / bestuur	80,0	20,0
Voorzitter	89,1	10,9
Ondervoorzitter	86,3	13,7
Penningmeester	77,5	22,5
Secretaris	73,2	26,8
Andere	78,1	21,9
Sporttechnisch kader	73,3	26,7
Niet gekwalificeerd	73,3	26,7
VTS (incl. gelijkgestelden)	78,9	21,1 ⁹
Regent / Bachelor LO of kiné	53,3	46,7
Licentiaat / Master LO of kiné	54,4	45,6
Regent / Bachelor LO of kiné + bijkomend VTS-diploma	67,6	32,4
Licentiaat / Master LO of kiné + bijkomend VTS-diploma	67,6	32,4
Ondersteunend kader	62,5	37,5
Organisatie nevenactiviteiten	59,7	40,3
Arbitrage	78,0	22,0
Verzorging	59,6	40,4
Onderhoud	77,9	20,1
Kantine	51,3	48,7
Andere	57,1	42,9
Totaal	70,8	29,2

Bron: Scheerder & Vos (2009a; 2010b); bewerking door Afdeling Sociale Kinesiologie & Sportmanagement/K.U.Leuven

⁸ Indien hier geen rekening gehouden zou worden met de LO-gediplomeerden met een bijkomend VTS-diploma, zou dit percentage 31,7 bedragen.

⁹ Indien hier ook rekening gehouden wordt met het aantal LO-gediplomeerden met een bijkomend VTS-diploma bedraagt dit percentage 21,9.

Wat de lokale overheid betreft, stellen we vast dat bijna twee derde van de leidinggevende functies door mannen worden opgenomen (tabel 4). Alleen de functie van sportpromotor vormt hier met een quasi genderpariteit een uitzondering op. Ook voor de functie van redder/badmeester blijkt meer dan zes op tien een man te zijn, terwijl we voor de lesgevers een vrijwel omgekeerde verhouding noteren. De ondersteunende taken vertonen een vrij stereotiep patroon: administratieve functies als administratief medewerker en kassier zijn in sterke mate een vrouwelijke aangelegenheid, terwijl bij de meer technische functies als technicus en zaalwachter mannen oververtegenwoordigd zijn. Desalniettemin slagen lokale besturen er net als de fitnesssector in om het personeelskader van de sportdienst quasi genderevenwichtig in te vullen.

tabel 4: Tewerkstelling bij lokale sportaanbieders in Vlaanderen anno 2009 naar (specifieke) functie en geslacht (N=3 584), in percentages

	Man	Vrouw
Leidinggevend kader	57,5	42,5
Diensthooft	63,3	36,4
Sportfunctionaris	61,1	38,9
Sportpromotor	48,4	51,6
Beheerder	65,9	34,1
Sporttechnisch kader	61,4	38,6
Redder / badmeester	63,8	36,2
Lesgever	41,5	58,5
Ondersteunend kader	42,1	57,9
Administratief medewerker	23,4	76,6
Technicus	98,3	1,7
Toezichter / zaalwachter	79,7	20,3
Kassier	12,1	87,9
Totaal	49,3	50,7

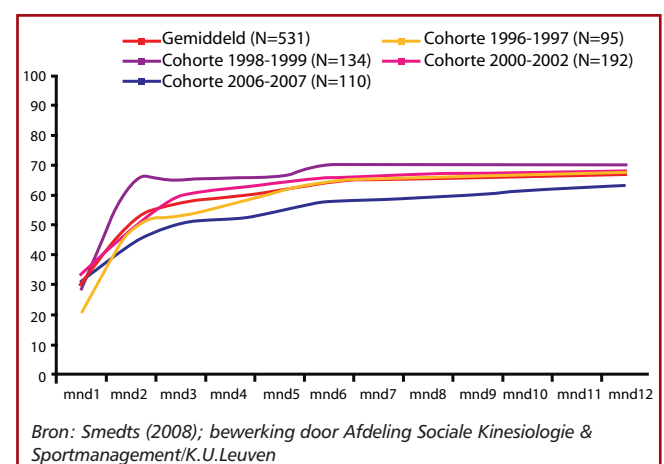
Bron: Van Poppel (2009); bewerking door Afdeling Sociale Kinesiologie & Sportmanagement/K.U.Leuven

Tewerkstellingssituatie van afgestudeerden in de lichamelijke opvoeding

In dit derde en laatste deel richten we ons specifiek op de tewerkstelling van afgestudeerden in de lichamelijke opvoeding (en bewegingswetenschappen)¹⁰. In concreto bekijken we de tewerkstellingssituatie van meerdere cohorten van LO-alumni van de Faculteit Bewegings- & Revalidatiewetenschappen van de K.U.Leuven. Dit impliceert dat we hier enkel uitspraken kunnen doen omtrent de tewerkstelling van licentiaten/masters in de lichamelijke opvoeding (en bewegingswetenschappen). De tewerkstel-

ling van regenten/professionele bachelors in de lichamelijke opvoeding blijft bijgevolg buiten beschouwing omdat we hieromtrent niet over recent onderzoeksmateriaal beschikken. We bestuderen eerst de instroom op de arbeidsmarkt en vervolgens de sectoren waarin de LO-alumni terecht komen.

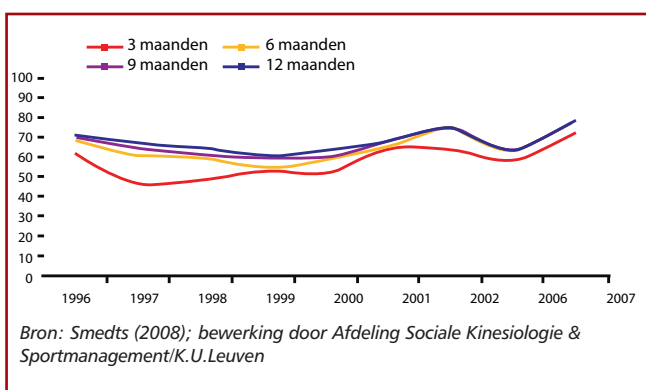
In grafiek 2 wordt de instroom op de arbeidsmarkt gepresenteerd voor een termijn van twaalf maanden na afstuderen. Meer bepaald wordt in deze voorstelling de duur van de instroom weergegeven voor de afgestudeerden tijdens de periode 1996-2007. We maken daarbij een onderscheid tussen de gemiddelde duur van de instroom enerzijds en de duur van de instroom per afstudeercohortte anderzijds. Reeds na één maand blijkt gemiddeld dertig procent van de bevroegden op de arbeidsmarkt te zijn ingestroomd. Dit aandeel neemt na drie maanden na afstuderen toe tot 57 procent. Bijna zeven op tien van de alumni doet binnen de twaalf maanden zijn intrede op de arbeidsmarkt. Drie kwart van de respondenten die niet binnen het jaar na afstuderen op de arbeidsmarkt terecht komen, ofwel een kwart van alle respondenten, zijn na het afronden van hun basisopleiding met een bijkomende studie van start gegaan. De verschillende afstudeercohorten vertonen afwijkende instroomcurves. Dit verschil komt voornamelijk tot uiting gedurende de eerste maanden na afstuderen. De instroomcurves voor de verschillende afstudeercohorten stagneren vanaf ongeveer zes maanden na afstuderen. Dit doet vermoeden dat het overgrote deel van de afgestudeerden die na het voltooien van hun basisopleiding op zoek gaan naar werk, in de eerste zes maanden na hun afzwaai hun intrede op de arbeidsmarkt doen. We benadrukken dat de hier gepresenteerde cijfers geen uitspraak doen over de wijze van tewerkstelling. De tewerkstelling kan dus zowel een interimfunctie omvatten, een aanstelling van bepaalde of onbepaalde duur zijn als het van start gaan als zelfstandige.

grafiek 2: Instroom op de arbeidsmarkt per maand na afstuderen bij afgestudeerden in de lichamelijke opvoeding (en bewegingswetenschappen) aan de K.U.Leuven (1996-2007) naar afstudeercohortte (N=531), in percentages

¹⁰ Tot en met het academiejaar 2003-2004 ging het om een opleiding in de 'lichamelijke opvoeding'. Het bachelor-master programma 'lichamelijke opvoeding en bewegingswetenschappen' werd gradueel geïmplementeerd vanaf het academiejaar 2004-2005. Vanaf het academiejaar 2007-2008 studeerden de eerste masters in de lichamelijke opvoeding en bewegingswetenschappen af.

In plaats van enkel met afstudeercohorten te werken, kunnen we ook voor elk afstudeerjaar de instroom op de arbeidsmarkt in kaart brengen. Deze manier van analyseren laat toe een meer accurate interpretatie van mogelijke verschuivingen vanuit tijdstrendperspectief te geven. In grafiek 3 geven we de instroom op de arbeidsmarkt, respectievelijk drie, zes, negen en twaalf maanden na afronding van de initiële opleiding. Uit de grafiek blijkt dat de curven doorheen de tijd verschuivingen vertonen. Zo liggen de instroomcijfers voor de jaren negentig gemiddeld wat lager. Hoewel er geen cijfers beschikbaar zijn voor de afstudeerjaren 2003, 2004 en 2005 doen de bevindingen vermoeden dat er, ondanks een dip anno 2006, van een stijgende trend sprake is, en dit voor de vier verschillende meetmomenten (3, 6, 9 en 12 maanden na afstuderen).

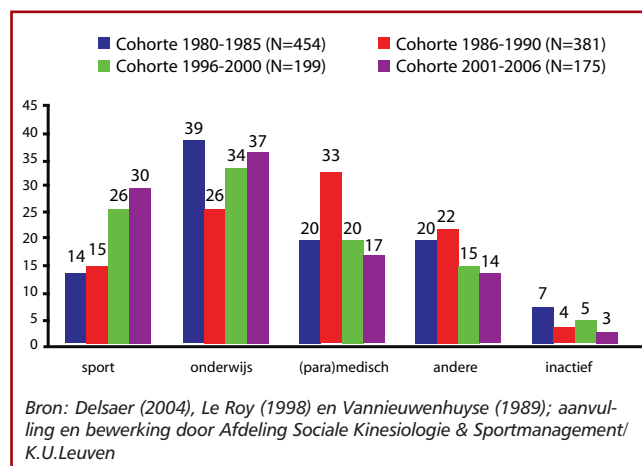
grafiek 3: Instroom op de arbeidsmarkt respectievelijk 3, 6, 9 en 12 maanden na afstuderen bij afgestudeerden in de lichamelijke opvoeding (en bewegingswetenschappen) aan de K.U.Leuven 1996-2007 naar afstudeerjaar (N=531), in percentages

Van de alumni die twaalf maanden na hun afstuderen een betaalde job uitoefenen, heeft vier op tien een contract van bepaalde duur in handen en een derde een contract van onbepaalde duur. In diezelfde periode heeft een vijfde een interimcontract op zak. Een absolute minderheid van de afgestudeerden gaat als onderzoeker (bursaal) of als zelfstandige van start. In beide gevallen gaat het om twee procent van de werkende afgestudeerden. Drie kwart van de LO-alumni die twaalf maanden na afstuderen hun intrede op de arbeidsmarkt hebben gedaan, heeft op dat ogenblik aldus een contract van (on)bepaalde duur.

Om af te ronden werpen we ten slotte nog een blik op de tewerkstellingssectoren waarin afgestudeerden in de lichamelijke opvoeding (en bewegingswetenschappen) terecht komen. Voor deze analyse maken we gebruik van beschikbare gegevens uit voorgaand loopbaanonderzoek (zie Delsaer, 2004; Le Roy, 1998; Vannieuwenhuysse, 1989). De bevindingen uit deze studies werden aangevuld met recent onderzoeksmateriaal dat in het najaar van 2009 werd verzameld. Op deze manier bekomen we een tijdreeks die loopt vanaf het begin van de jaren tachtig tot op heden. Van belang bij de interpretatie van de gegevens is dat het hier niet om de eerste job gaat, doch wel de huidige tewerkstelling betreft. Elke afstudeercohort werd

tenminste drie jaar na afstuderen bevestigd. Dit maakt dat de afgestudeerden al een bepaalde periode hebben kunnen doorlopen om zich op de arbeidsmarkt te positioneren. Bij de interpretatie van de bevindingen dient voor ogen te worden gehouden dat het om een momentopname gaat. Mensen blijven immers niet noodzakelijk in dezelfde sector actief gedurende hun loopbaan.

Uit grafiek 4 leiden we af dat het onderwijs een belangrijke tewerkstellingssector voor afgestudeerden in de lichamelijke opvoeding is. Bijna veertig procent van de alumni uit de eerste helft van de jaren tachtig kwam in het onderwijs terecht. Bij de afgestudeerden uit de tweede helft van de jaren tachtig lag dit aandeel echter aanzienlijk lager (26%). Vandaag blijkt een job in het onderwijs opnieuw de belangrijkste afzetmarkt te zijn voor LO-alumni. Tegelijkertijd is duidelijk dat de sport een steeds aantrekkelijker tewerkstellingssector is geworden. Waar slechts vijftien procent van de afgestudeerden uit de jaren tachtig een job vond op de sportmarkt, is dit aandeel bij de huidige generatie van alumni verdubbeld. (Para)medische functies, waaronder medisch vertegenwoordiger, bleken vooral populair bij de afstudeercohort uit de tweede helft van de jaren tachtig. Een derde van deze afstudeercohort kwam in de (para)medische sector terecht. Vandaag blijkt deze tewerkstellingssector op haar retour te zijn. Afhankelijk van de afstudeercohort komt één à twee van de tien alumni in een nog andere sector aan de bak. Een absolute minderheid is na minstens drie jaar afstuderen (nog steeds) werkinactief.

grafiek 4: Huidige tewerkstelling ten minste 3 jaar na afstuderen bij afgestudeerden in de lichamelijke opvoeding (en bewegingswetenschappen) aan de K.U.Leuven 1980-2006 naar sector van tewerkstelling (N=1 209), in percentages

Besluit

Met deze bijdrage hebben we getracht enkele ontwikkelingen en kenmerken betreffende sport en tewerkstelling in kaart te brengen. Drie delen stonden daarbij centraal. In een eerste luik hebben we ingezoomd op de evolutie en de actuele omvang van de tewerkstelling in de sport. Het tweede luik bestudeerde een aantal karakteristieken van

de tewerkstelling binnen de lokale sport. In het derde en laatste luik lag de focus op de tewerkstellingsituatie van afgestudeerden in de lichamelijke opvoeding (en bewegingswetenschappen).

Uit het eerste luik mocht blijken dat het aantal bezoldigde arbeidsplaatsen in de Vlaamse sportsector er gedurende de laatste vijftien jaar sterker op vooruit gegaan is dan het geval is voor de totale tewerkstelling in Vlaanderen. Deze evolutie biedt perspectieven voor een verdere stijging van de tewerkstelling binnen de sportsector. De toename van het aantal tewerkstellingsmogelijkheden binnen de sport, zeker vanaf het einde van de jaren negentig, loopt parallel met een verhoogde aandacht voor de professionalisering van de sportsector. Met een gemiddelde jaarlijkse groei van bijna twintig procent, is de fitnesssector veruit de sterkste groeisector binnen de Vlaamse sportarbeidsmarkt. Ook de tewerkstelling binnen de non-profit sector, met name het geheel van sportfederaties en sportclubs, laat een relatief sterke groei optekenen. Indien echter ook rekening gehouden zou worden met afgeleide sportproducten, zou de omvang van de tewerkstelling binnen de sport ongetwijfeld nog een heel stuk hoger liggen.

De lokale sportsector mag in Vlaanderen als een aanzienlijke leverancier van 'sportjobs' worden beschouwd. Het totale aantal tewerkgestelden in gemeentelijke sportdiensten, fitnesscentra en sportclubs bedraagt ongeveer 9 400. Dit aantal ligt evenwel vele malen lager dan het aantal mensen dat zich als vrijwilliger inzet voor het lokale sportverenigingsleven. Het aantal sportvrijwilligers in Vlaanderen wordt thans geschat op iets meer dan 400 000, oftewel acht procent van de bevolking. Ondanks dit enorm maatschappelijk en menselijk kapitaal, staan sportclubs hier voor een aantal belangrijke uitdagingen. Ten eerste blijken bijna zes op tien van de trainers in de sportclubs niet gekwalificeerd te zijn. Ten tweede slagen sportclubs er voorlopig niet in om in hun medewerkersbestand een vergelijkbaar aantal mannen en vrouwen op te nemen. Zowel wat bestuursfuncties, sporttechnische functies als parasportieve functies betreft, blijven vrouwen immers sterk ondervertegenwoordigd in de Vlaamse sportclubs. Van een genderpariteit is daarentegen wel sprake bij zowel de gemeentebesturen als de fitnesscentra. Al is meteen duidelijk dat vrouwen op deze werkplaatsen vooral sterk vertegenwoordigd zijn in de ondersteunende taken en (voorlopig) niet in de leidinggevende functies.

Uit onze analyse van de tewerkstellingsituatie van afgestudeerden in de lichamelijke opvoeding (en bewegingswetenschappen) blijkt dat bijna zeven op tien alumni een jaar na afstuderen tot de arbeidsmarkt is toegetreden. Drie kwart van deze afgestudeerden heeft binnen de twaalf maanden een contract van (on)bepaalde duur op zak. Slechts een handvol LO-alumni gaat als zelfstandige van start. Hoewel gemiddeld meer dan een derde van de alumni in het onderwijs terecht komt, blijkt het aantal LO-afgestudeerden dat in de sportsector een job vindt duidelijk in de lift te zitten. Deze bevinding sluit aan bij de resultaten uit het eerste

luik, met name dat er steeds meer bezoldigde arbeidsplaatsen binnen de sportsector zijn. Het blijken in iets sterkere mate vrouwelijke alumni te zijn die van deze opportuniteit gebruik maken.

Wil men meer aantrekkelijke en volwaardige jobs creëren, is een blijvende ondersteuning vanwege de overheid noodzakelijk. Meerdere denkpistes zijn hier haalbaar. We lanceren alvast drie mogelijke uitdagingen voor een toekomstig sporttewerkstellingsbeleid. Ten eerste dienen meer tewerkstellingsmogelijkheden te worden gecreëerd voor laaggeschoolden. Heel wat parasportieve functies die cruciaal zijn voor de beoefening van sport (onderhoud, toezicht, veiligheid, ...) zouden door deze doelgroep ingevuld kunnen worden (cfr. Taks e.a., 1998). Ten tweede dient er geïnvesteerd te worden in zogenaamde combinatiejobs met een duidelijk, juridisch statuut. Zo zou het lesgeven in de naschoolse sport binnen een volwaardige job moeten kunnen plaatsvinden (cfr. Cardon e.a., 2008). Bestaande pilootprojecten op dit vlak dienen verder uitgebreid te worden. Ten derde zou opnieuw meer aandacht mogen uitgaan naar het zelfstandig ondernemen in de sport (cfr. Taks, 1999). Informeren en stimuleren is hier noodzakelijk. Op elk van deze drie pistes zijn er beleidsmogelijkheden die vandaag wellicht nog onbenut blijven.

Deze bijdrage werd geschreven in de aanloop naar het ISB-congres 2010. Het is de bedoeling deze studie uit te breiden en te valoriseren in de publicatiereeks 'Beleid & Management in Sport. De BMS-rapporten (<http://faber.kuleuven.be/BMS>) willen een bijdrage leveren aan het sociaal-wetenschappelijk onderzoek naar beleid en management met betrekking tot sport en fysieke activiteit.

» **Jeroen Scheerder**

docent sportmanagement en sportbeleid aan de K.U.Leuven, Afdeling Sociale Kinesiologie & Sportmanagement

» **Steven Vos**

verbonden aan de K.U.Leuven, Afdeling Sociale Kinesiologie & Sportmanagement en aan het Wetenschappelijk Steunpunt Cultuur, Jeugd & Sport als doctoraatsbursaal

» **Sara Pabian**

verbonden aan de K.U.Leuven, Afdeling Sociale Kinesiologie & Sportmanagement en aan het Wetenschappelijk Steunpunt Cultuur, Jeugd & Sport als wetenschappelijk medewerkster

» **Guy Pauwels**

verbonden aan de Studiedienst van de Vlaamse Regering als stafmedewerker

» **Trefwoord(en):** tewerkstelling, sportsector, fitnesscentra, sportclubs, lokale overheid, gender, functieniveaus

» **Referenties**

- Cardon, G., De Martelaer, K., Seghers, J., Van Acker, R. & Maes, M. (2008). Brede school met sportaanbod: samenwerken doet bewegen. Tijdschrift voor Lichamelijke Opvoeding 219: 20-22.
- De Knop, P., Laporte, W., Van Meerbeek, R., Vanreusel, B., De Martelaer, K., Impens, G., & Roelandt, F. (1991). Analyse van de georganiseerde sport in Vlaanderen (Fysieke fitheid en sportbeoefening van de Vlaamse jeugd 2; Onderzoek in opdracht van de Gemeenschapsminister van Cultuur). Brussel: Interuniversitair Onderzoekscentrum voor Sportbeleid.
- Delsaer, T. (2004). Tewerkstelling van licentiaten lichamelijke opvoeding,

- afgestudeerden van 1996-2000. (124 p.). (Leuven: K.U.Leuven/Faculteit Lichamelijke Opvoeding & Kinesitherapie; verhandeling aangeboden tot het behalen van de graad van licentiaat in de lichamelijke opvoeding).
- Késenne, S., Taks, M., Laporte, W., De Knop, P., Dejaegher, E. & Audenaert, E. (1998). De economische betekenis van sport in Vlaanderen (Onderzoek in opdracht van BLOSO). Brussel: Interuniversitair Onderzoekscentrum voor Sportbeleid.
  - Késenne, S., Vanreusel, B. & Van Langendonck, N. (2007). Publieke geldstromen voor de sport in Vlaanderen (Onderzoek in opdracht van de Vlaamse minister voor Cultuur, Jeugd, Sport & Brussel). Brussel: Steunpunt Sport, Beweging & Gezondheid.
  - Le Roy, J. (1998). De tewerkstellingssituatie van de licentiaat lichamelijke opvoeding afgestudeerd tussen 1986 en 1990 aan de K.U.Leuven. (132 p.). (Leuven: K.U.Leuven/Faculteit Lichamelijke Opvoeding & Kinesitherapie; verhandeling aangeboden tot het behalen van de graad van licentiaat in de lichamelijke opvoeding).
  - Muyters, P. (2009). Door samenspel scoren. Naar een gezond, duurzaam, resultaatgericht sportbeleid (Beleidsnota sport 2009-2014). Brussel: Vlaamse Regering.
  - Pauwels, G. & Scheerder, J. (2004). Tijd voor vrije tijd? Vrijtijds participatie in Vlaanderen: sport, cultuur, media, sociale participatie en recreatie (Stativaria 32). Brussel: Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap/Administratie Planning & Statistiek.
  - Scheerder, J. & Vanreusel, B. (2009). Over gulzige instituties en lichte gemeenschappen. Het Vlaams Sport voor Allen-beleid in een stroomversnelling. (pp. 30-53). In: H. Wittock & T. Van Steendam (Eds.). Sport verruimd. 5 jaar Vlaams sportbeleid (2004-2009). Kessel-Lo: Van der Poorten.
  - Scheerder, J. & Vos, S. (2009a). Sportbestuur en sportbegeleiding in mannen- en vrouwenhanden. Een gelijkspel? (Presentatie op de 2de Studiedag van het Steunpunt Cultuur, Jeugd & Sport 'Gender in beweging'; Hendrik Consciencegebouw; Brussel, 26 november 2009).
  - Scheerder, J. & Vos, S., m.m.v. Breesch, D., Lagae, W. & Van Hoecke, J. (2009b). The Flemish fitness industry. Interorganisational relationships in a market (Poster voorgesteld op de 2de Studiedag van het Steunpunt Cultuur, Jeugd & Sport 'Gender in beweging'; Hendrik Consciencegebouw; Brussel, 26 november 2009).
  - Scheerder, J. & Vos, S., e.a. (2010a). De fitnesssector in beeld. Basisrapportering over het Vlaamse Fitness Panel 2009 (VFP09) (Beleid & Management in Sport 3). Leuven: K.U.Leuven/Afdeling Sociale Kinesiologie & Sportmanagement. (in voorbereiding)
  - Scheerder, J. & Vos, S., e.a. (2010b). Sportclubs in beeld. Basisrapportering over het Vlaamse Sportclub Panel 2009 (VSP09) (Beleid & Management in Sport 4). Leuven: K.U.Leuven/Afdeling Sociale Kinesiologie & Sportmanagement. (in voorbereiding)
  - Scheerder, J., Vos, S., Pabian, S. & Pauwels, G. (2010). Tewerkstelling in de sport. De Vlaamse sportarbeidsmarkt in kaart gebracht (Beleid & Management in Sport 5). Leuven: K.U.Leuven/Afdeling Sociale Kinesiologie & Sportmanagement. (in voorbereiding)
  - Smedts, D. (2008). Loopbaanonderzoek K.U.Leuven-alumni 1996-2006. Faculteit Bewegings- en revalidatiewetenschappen. Leuven: K.U.Leuven/Studentenbeleid. (Deze bron werd aangevuld met gegevens over alumni van 2007.)
  - Taks, M. (1999). Zelfstandige ondernemers in de sport. Niet langer outsiders. Tijdschrift voor Lichamelijke Opvoeding 5(183): 14-18.
  - Taks, M., Késenne, S., Vanreusel, B., Van Trier, W., Dupain, G. & Van Moffaert, K. (1998). Laaggeschoolde langdurige werklozen actief in het sportveld. Een haalbare kaart? (Onderzoek in opdracht van de Koning Boudewijnstichting). Leuven: K.U.Leuven/Departement Sport- & Bewegingswetenschappen.
  - Van Lierde, A. & Willems, T. (2006). Hoe goed zit het met de Vlaamse sportclubs? In: P. De Knop, J. Scheerder & H. Ponnet (Eds.). Sportbeleid in Vlaanderen. Studies (Volume 2). (pp. 127-135). Brussel: Bloso/Vlaamse Trainersschool.
  - Van Poppel, M. (2009). Cijferboek lokaal sportbeleid 2008-2010. Brussel: Vlaamse overheid/Departement Cultuur, Jeugd, Sport & Media.
  - Vannieuwenhuysse, A. (1989). Arbeidssituatie van licentiaten lichamelijke opleiding. Promotiejaren 1980-1985. (114 p.). (Leuven: K.U.Leuven/ Instituut voor Lichamelijke Opleiding; verhandeling aangeboden tot het behalen van de graad van licentiaat in de lichamelijke opvoeding).
  - VDAB (2008). Analyse vacatures 2007. Knelpuntberoepen. Brussel: Vlaamse Dienst voor Arbeidsbemiddeling & Beroepsopleiding/Studiedienst.
  - VDAB (2009). Analyse vacatures 2008. Knelpuntberoepen. Brussel: Vlaamse Dienst voor Arbeidsbemiddeling & Beroepsopleiding/Studiedienst.
  - VTS (2009). Jaarverslag 2008. Brussel: Bloso/Vlaamse Trainersschool.